

עמדת 'מכון זולת' על הצעת החוק להטיל סנקציות כלכליות על עמותות לזכויות אדם ואזרח שביקורתיות כלפי הממשלה

רקע

מכון זולת – לשוויון וזכויות אדם, מקדם את ההגנה על שלטון החוק והדמוקרטיה. בתאריך 20.6.2022 פרסם מכון זולת את הדוח דמוקרטיה לכאורה: מצב המשטר בישראל,¹ שהתריע על התהליכים הסמכותניים שהתרחשו במדינת ישראל לאורך השנים. תהליכים אלה הואצו מאז הקמתה של הממשלה ה-37 ב-29.12.22.

בין היתר, הדוח 'דמוקרטיה לכאורה' התייחס לקמפיין הדה-לגיטימציה לארגוני זכויות אדם ואזרח, שהחל כבר בכהונה השנייה של נתניהו כראש ממשלה: בתיקון מס' 11 לחוק העמותות, תש"ם-1980,² משנת 2008, חויבה עמותה שהמחזור השנתי שלה גבוה מ-300,000 ש"ח, ושקיבלה במהלך השנה תרומות מצטברות של יותר מ-20,000 ש"ח מישויות מדיניות זרות, לדווח על כך בדו"ח הכספי שלה וכן לפרסם זאת באתר האינטרנט שלה; בשנת 2011 נחקק חוק חובת גילוי לגבי מי שנתמך על ידי ישות מדינית זרה,³ אשר תיקן את חוק העמותות והרחיב את פיקוח המדינה על תוכן הפעילות של העמותות ואת תיוגן כגורמים שליליים ומזיקים; בשנת 2016 נוסף תיקון לחוק חובת גילוי לגבי מי שנתמך על ידי ישות מדינית זרה, אשר הרחיב פעם נוספת את חוק העמותות באמצעות הטלת חובה על עמותות הנתמכות על ידי ישויות מדיניות זרות לציין זאת בכל פרסום המיועד לציבור בשלטי חוצות, בכל פרסום בטלוויזיה, בעיתון, בעמוד הבית של אתר האינטרנט שלהן או במסע פרסום באינטרנט, בכל דוח שמוגש לציבור ובכל פנייה בכתב שמבצעת העמותה לנבחר ציבור (שר, סגן שר או חבר הכנסת) או לעובד ציבור. רק בעקבות ביקורת משרד המשפטים הוסר מהצעת החוק הסעיף שחייב את נציגי העמותות לעמוד תגים מזהים בישיבות בכנסת ובמשרדי הממשלה.

בעת שבבית הנשיא מנוהלת לכאורה הידברות בין נציגי האופוזיציה והקואליציה לגבי חוקי ההפיכה המשטרית, ממשלת נתניהו ממשיכה בכל הכוח במאמציה לריסוק שרידי המוסדות הדמוקרטיים במדינת ישראל, ועתה מסומנת כמטרה החברה האזרחית.

הצעת החוק

ביום ראשון, ה-28.5.23, צפויה להתקיים הצבעה בוועדת השרים לענייני חקיקה על הצעתו של ח"כ אריאל קלנר (ליכוד), לתיקון פקודת מס הכנסה ולהטלת מיסוי על תרומה מישות מדינית זרה. על פי ההצעה, עמותה שתקבל תרומה מישות מדינית זרה, בתנאים המפורטים בהצעת החוק, לא תקבל הכרה כמוסד ציבורי על כל הנגזר מכך על פי כל דין, זאת באמצעות החרגת העמותה מהגדרת "מוסד

¹ איתי מק, [דמוקרטיה לכאורה: מצב המשטר בישראל](#), מכון זולת (20.6.2022).

² חוק העמותות, תיקון מס' 11, התשס"ח-2008.

³ חוק חובת גילוי לגבי מי שנתמך על ידי ישות מדינית זרה, התשע"א-2011.

ציבורי" בסעיף 9(2)(ב) לפקודה. כך לדוגמה תורם לעמותה לא יהא זכאי לזיכוי מס לפי סעיף 46 לפקודת מס הכנסה. בנוסף, מוצע לקבוע כי עמותה שתקבל תרומה מישות מדינית זרה, בתנאים המפורטים, תהיה חייבת בשיעור מס של 65% על הכנסתה.

עמדת מכון זולת

מדובר בהצעה שמטרתה להטיל סנקציות כלכליות על עמותות לזכויות אדם ואזרח שביקורתיות כלפי הממשלה ולהביא לסגירתן:

☒ הטלת סנקציות ומגבלות על פעילות של עמותות לזכויות אדם ואזרח היא סממן מובהק של משטרים סמכותניים.

☒ ההצעה הוגשה כהצעת חוק פרטית של ח"כ קלנר, בדומה להצעות חוק נוספות של ההפיכה המשטרית שהוגשו אף הן כהצעות פרטיות. השיטה הזו נועדה כדי לאפשר לראש הממשלה נתניהו לנסות להסיר מעצמו אחריות אישית (לנוכח הביקורת הבינלאומית כלפיו ובפרט מארה"ב), וכן כדי להלך אימים על מפלגות האופוזיציה והציבור הדמוקרטי בישראל שאם לא ייכנעו ויסכימו ל"הבנות" מופרכות עם הקואליציה, חבר הכנסת עלול להביא את ההצעה האנטי-דמוקרטית לאישור בכנסת.

☒ לא מדובר ביוזמה עצמאית של ח"כ קלנר: כבר ב-21.11.2022 באירוע בכנסת תחת הכותרת "ארגוני זכויות אדם' המופעלים על ידי חמאס", שר האוצר בצלאל סמוטריץ' (הציונות הדתית) אמר שארגוני זכויות אדם הם איום קיומי על ישראל, ושהממשלה חייבת לטפל בהם. השר סמוטריץ' טען שעל המדינה "לשים את ידה על הכספים" של אותם ארגונים ולפעול נגדם באמצעים משפטיים וביטחוניים. שר התפוצות והמאבק באנטישמיות, עמיחי שיקלי (ליכוד) הוסיף שהאיחוד האירופי הוא "ראש החץ ששותף בפעילות דה-לגיטימציה".⁴

☒ דברי ההסבר של ההצעה אינם מנסים להסתיר את מטרתה האנטי-דמוקרטית. כך נכתב בהם במפורש: "הצעת החוק מבקשת לצמצם באמצעות מיסוי את מעורבותן של ישויות מדיניות זרות בדמוקרטיה הישראלית. המעורבות אותה מבוקש לצמצם היא כזו המתבצעת באמצעות תמיכה כספית בעמותות ומלכ"רים, אשר פעילותם כוללת התערבות בסוגיות משפטיות בישראל, בפעילות הפוליטית, במדיניות הממשלה, במדיניות המוניציפלית או בדעת הקהל הרחבה. התערבותן של ישויות מדיניות זרות בהצפת בתי המשפט בקידום הליכים משפטיים בעלי מאפיינים פוליטיים, בהשפעה ישירה על השיח הציבורי ובניסיון לשנות את מדינות הממשלה והשלטון המקומי – מהווה פגיעה במאפייני היסוד של מדינת ישראל העצמאית וכן פגיעה בריבונות אזרחיה".⁵

⁴ הארץ, 21.11.2022

⁵ הצעת חוק לתיקון פקודת מס הכנסה (מיסוי תרומה מישות מדינית זרה), התשפ"ג-2023 (פורסם בנבו).

☒ ההצעה מפרה את עיקרון השוויון כאשר היא "מסמנת" עמותות לזכויות אדם ואזרח, הממונות ברובן על ידי מדינות או קרנות שלהן (כפי שנהוג במרבית העולם), בעוד שעמותות הימין בישראל בדרך כלל נתמכות על ידי בעלי הון פרטיים זרים ולכן ההצעה לא תשפיע עליהן. ראש הממשלה נתניהו יודע היטב כי אם ההצעה תאושר בכנסת, המדינות התורמות צפויות להפסיק את מימון פעילות העמותות והדבר יביא לסגירתן, בדיוק כפי שקרה במשטרים דיקטטוריים ולא דמוקרטיים אחרים ברחבי העולם.

☒ מן הסתם, ככל שלא הייתה כוונה "לסמן" מטעמים פוליטיים דווקא את העמותות לזכויות האדם והאזרח המבקרות את הממשלה, הרי שהייתה מוגשת הצעה להטיל מס על כל תרומה, ללא הבחנה בין תרומה מישות מדינתית או מגורם פרטי.

☒ ההצעה תחול לגבי "תרומה המתערבת בענייניה הפנימיים של מדינת ישראל", אשר מוגדרת באופן נרחב כתרומה לכמעט כל סוג של פעילות ציבורית (פניה או סיוע לפניה לבית המשפט, לכנסת ישראל, לרשות המבצעת ורשויות אכיפת החוק, לרשויות מקומיות ולדעת הקהל בקרב אזרחי ישראל).⁶ אף שהדבר לא נכתב במפורש בנוסח ההצעה, לנוכח הקמפיין הפוליטי המלווה את ההצעה הנוכחית וכן הקמפיינים שליוו גלגולים קודמים שלה, ברור שההנחה הבסיסית שלה היא כי הפרות זכויות האדם שמבצעים מדינת ישראל, כוחות הביטחון הישראלים והמתנחלים בשטחים הפלסטינים הכבושים – הן חלק מ"ענייניה הפנימיים של מדינת ישראל", וכי יש להטיל סנקציות על עמותות לזכויות אדם ואזרח הפועלות לחשוף ולעצור אותן ולהקנות סעדים לנפגעים.

☒ המתרחש בשטחים הפלסטינים הכבושים הינו עניין בינלאומי. מדינת ישראל בעצמה חוזרת ומצהירה בפורומים בינלאומיים ובבג"ץ שמדובר בשטח הנמצא תחת "תפיסה לוחמתית" שלא סופח על ידה (למעט מזרח ירושלים שסופחה באופן פורמלי, אך הקהילה הבינלאומית ומועצת הביטחון של האו"ם שללו את תוקף הסיפוח וקבעו שנעשה בניגוד לחוק הבין-לאומי).

☒ גם הפרות זכויות אדם ואזרח בתוך שטחה הריבוני המוכר של מדינת ישראל אינן נחשבות "עניין פנימי". הדבר נובע מכך שמדינת ישראל חברה בשלל אמנות בינלאומיות להגנה על זכויות אדם ואזרח, וכן נתונה למנגנוני ביקורת בינלאומיים מכוחן ומכוח עצם חברותה באו"ם.

☒ ההצעה נועדה לפגוע באוכלוסיות בשטחים הפלסטינים הכבושים ובתוך מדינת ישראל עצמה, אשר עמותות זכויות האדם והאזרח מספקות להן שירותים משפטיים, הומניטריים או סוציאליים. במיוחד תיפגע זכות הגישה לערכאות של אוכלוסיות אלה, וכן זכויותיהן לקבל ייצוג משפטי ולהליך הוגן. לא מדובר רק בפלסטינים תושבי הגדה המערבית ורצועת עזה – כפי שחברי הקואליציה ופעילי הימין טוענים כדי להשיג תמיכה ציבורית – אלא גם בעמותות לזכויות של נשים,

⁶ שם.

להטב"קים, מבקשי מקלט, עניים, קהילת יוצאי אתיופיה, בעלי מוגבלויות, נפגעי אלימות משטרתית ועוד.

☒ ההצעה פוגעת בזכויות יסוד של הפעילים, המתנדבים והעובדים בעמותות, אשר מוכרות בפסיקת בג"ץ ובאמנות הבינלאומיות שמדינת ישראל חברה בהן, ובפרט בזכויות לחופש הביטוי, ההתאגדות והעיסוק. בין היתר, זכויות אלה הוכרו בהכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם (1948) ובאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות (1966).

☒ ההצעה תפר את עקרונות ההצהרה של האו"ם על הזכות והאחריות של יחידים, קבוצות וארגוני החברה לקדם ולהגן על זכויות אדם וחירויות יסוד המוכרות בעולם (A/RES/53/144, אומצה ב-9 בדצמבר 1998). סעיפים 1 ו-2 של ההצהרה הקובעים שלכל אדם יש את הזכות לקדם ולחתור להגנה ומימוש של זכויות אדם וחירויות יסוד ברמה הלאומית והבינלאומית; וכן סעיפים 5 ו-6 המבטיחים את הזכות להיפגש או להתכנס בדרכי שלום, וכן את הזכות לפרסם ולהפיץ בחופשיות את דעותיהם ואת המידע והידע לאחרים על כל זכויות האדם וחירויות היסוד.

☒ ההצעה תפגע גם בישראלים וישראליות שאינם פעילים בעמותות או מקבלים שירותים כלשהם מהן, שכן היא תחזק את הדו-לגיטימציה והרדיפה הפוליטית כלפי האופוזיציה ומבקרי הממשלה בישראל. כך גם היה התהליך במדינות לא דמוקרטיות אחרות – לאחר שהעמותות לזכויות אדם ואזרח נסגרו ראשונות, הרדיפה הפוליטית לא נעצרה והמשיכה כלפי אזרחים שהיה חשד שהם תומכים בקידום זכויות אדם ואזרח או תומכים בדמוקרטיה.

כתיבה וייעוץ משפטי: עו"ד איתי מק